

Földváryné Kiss Réka megnyitó előadása

Egy új kutatási program elején vagyunk, viszont az együttműködésünk a Legfőbb Ügyészséggel és a Kúriával már több évre nyúlik vissza. És ennek az együttműködésnek vannak eredményei is, és most röviden erről számolnék be, mi az a közös eredmény és mi az a bizalom, aminek az eredményeként ezt az új, talán mondhatni sokkal nehezebb, sokkal összetettebb feladatot közösen elvállaltuk.

Ez a projekt, amit 2014. végén kezdtünk el és 2018-ban vált nyilvánossá az 1956-ot követő megtorlások során kivégzéssel végződő pereknek szisztematikus, strukturált feltárása volt. A honlap, ami ma már utolérhető a PEREK'56. címet viseli és miután Legfőbb Ügyész Úr egy rendkívül kimerítő jogtörténeti áttekintést és értékelést adott a törvénysértő perek kérdéseiről, engedjék meg, hogy a cipész maradjon a kaptafánál, történészként nyilatkozzam. Ez mindig olyan zavarba ejtő itt jogászok között, de talán ehhez valamennyire értek és akkor nem fogok olyanokat mondani, ami nem az én asztalom.

No, amit tudunk, 126 pert dolgoztunk fel. Tehát 126 olyan perünk van, ahol tudjuk azt, hogy kivégzéssel végződött a megtorlás, 231 végrehajtott halálos ítélet. Maguknak az adatbázisban a perek bemutatása során egyszerre szerettünk volna adni alapinformációkat az áldozatokról, egyszerre szerettünk volna magukról a perekről bemutatást adni, de a hangsúly mégis csak a végrehajtói apparátuson volt, ha tetszik mondhatjuk a megtorlás fogaskerekein. Tehát azokról a személyekről szerettünk volna hiteles forrásokon alapuló információkat szolgáltatni, akik nyomozóként vagy a megtorlásban felhasznált igazságügyi apparátus tagjaiként, ügyészként, bíráként, vagy éppen népbíráként, népi ülnökként, így vagy úgy, más-más szereppel és más-más személyes felelősséggel, de részt vettek a megtorlásban. Azt gondoltuk, az volt az alap hipotézisünk, hogy 30 évvel a rendszerváltás után '56 talán az egyik legjobban kutatott terület és tulajdonképpen nem lesz más dolgunk, mint csak a meglévő, már a kollégák által összegyűjtött tudást összegereblyézni. Nohát nem egészen így volt.

Amikor magának a kutatott pereknek az alapházisáról, ha tetszik a perek listájáról gondolkodtunk, azt hittük, hogy itt már nem lesz semmi újdonság. És aztán utána a kollégák találtak többek között például egy olyan pert, amelyik ifj. Góbor Ferenc pere, ami nem volt benne a nagy országos összesítésekben, ha tetszik nem volt benne az '56-os kánonban, noha

a Bács-Kiskun megyei kollégák már 2001-ben ezt megtalálták, de aztán tulajdonképpen nem került tovább a tudásba, és ez azért nagyon fontos, mert azt mutatta nekünk, hogy minden pert elő kell vennünk, mindent pert, tehát az iratokhoz, a forrásokhoz kell, az alap forrásokhoz visszanyúlnunk.

És ez máris egy következő kérdést is elővetett, mégpedig azt, hogy tudjuk azt, ez '56-nál is élesen előjött, és aztán utána majd itt a 45 utáni törvénysértő perek kutatása során erről Zinner Tibor fog beszélni egy nagyon markáns és komoly probléma lesz, hogy tudjuk azt, hogy a megtorló hatalom előszeretettel keverte össze a politikai ügyeket és a köztörvényes ügyeket, előszeretettel kevert bele köztörvényes vádakat valós politikai ügyekbe és kevert össze politikai és köztörvényes ügyeket. Úgyhogy mi az '56-os ügyeknél végül is arra, ez ugye szakmán belül egy-egy ügy elbírálásakor szokott vitát okozni, mi arra az álláspontra jutottunk, hogy ahol tetten érhető bármilyen '56-os szál, tehát feltételezhető, hogy az '56-os szerepvállalás az szerepet vállalt, vagy oka volt, részben oka volt a végső ítéletnek, azokat az ügyeket akkor is bevettük az adatbázisba, hogy ha egyébként valós köztörvényes bűncselekmény is volt. És persze természetesen azokat az ügyeket is, ahol köztörvényes váddal, de valójában el nem követett köztörvényes bűncselekmények miatt ítélték el embereket.

Az adatbázis elkészítésében összesen 40 kolléga vett részt, tehát ez egy nagyon komoly intézményközi együttműködés részeként tudott létrejönni. Tizenkét levéltárban találtuk meg az iratanyagokat, összesen 110.000 oldalnyi peranyagot tekintetettek át a kutatók. Ezek nagyon masszív számok, és megint csak azt kell, hogy mondjam, hogy azt gondoltuk, hogy ha valami, akkor az '56-os kivégzéssel végződő pereknek az iratanyaga azért az, az jól együtt van, vagy legalábbis jól kutatható, könnyebben, mint a '45 és '56 közötti ügyek iratanyaga. Hát csalódnunk kellett, mert nemcsak, hogy 12 levéltárban voltak szétszórva. Volt két olyan per, amit kerestünk a levéltárakban és a levéltárakban nem találtuk meg, ezek ilyen apró ügyek voltak, mint mondjuk a nagy győri per, a Földes Gábor és társai per, vagy éppen a Szobonya Zoltán ügye, amit végül is a törvényszékek irattáraiban megtalálhattunk, és ezúton is szeretnék megköszönni minden segítséget az alapiratok feltárásában, mert ez sem volt egyszerű. De aztán van olyan 56-os kivégzésünk, ahol a mai napig lappanganak vagy megsemmisültek az alapiratok és az állambiztonsági levéltárának a szórványos dokumentumaiból kellett valami összeseperni a kollégáknak.

Tehát hogy ha a jéghegy csúcsa ilyen nehézségeket jelent már az iratok összeszedésénél is, akkor mi lehet a mélyebb rétegeknél. Egy újabb vállalásunk, hogy a nagyidős pereket is megpróbáljuk, az 56-os nagyidős pereket összegyűjteni, tehát, amik legalább 10 év vagy annál hosszabb börtönbüntetéssel vagy életfogytiglani börtönbüntetéssel végződtek. A kollégáink egy országos felmérést végeznek, még nem tudjuk pontosan, hogy hány ilyen ügy van. Hát gondoljuk meg, hogy '56 a '89-es rendszerváltásunknak a legemblematikusabb, szimbolikusabb történeti pillanata, amihez visszanyúlt erkölcsileg és jogilag is a rendszerváltás, és nem tudunk pontos számokat a legfontosabb, legnagyobb horderejű megtorlásnak az adatairól, nemhogy az iratokról. Úgyhogy ezt csak szerettem volna érzékeltetni.

Nos ebben a 126 perben 865 vádlott nyomozati és ügyészségi anyagának, bírósági tárgyalásának, ítéletének az adatait dolgoztuk föl. Mellette mintegy 750 nyomozó, 166 ügyész, 60 tanácsvezető bíró, valamint 207 népbíró és ülnök karrierútját próbáltuk meg bemutatni amennyire tudtuk. És amire a Legfőbb Ügyész Úr is utalt, hogy itt már az alap periratok mellett személyzeti anyagoknak a tömkelegét kellett átnézni, többek között a Kúria és a Legfőbb Ügyészség irattárából, az ÁBTL-ből, vagy éppen a Honvédelmi Minisztériumnak a központi irattárból. Ez is több tízezer oldal iratanyagot tett ki. Tehát a kollégák, akiknek ezúton is köszönöm a munkáját rendkívül nagy és felelősségteljes munkát végeztek.

És akkor engedjenek meg néhány példát közel sem teljes körűen.

Vizsgálók. Hát itt volt talán a legnehezebb dolgunk, ugyanis nagyon sokszor nem tudunk mást az adott illetőről, mint azt, hogy a fejlécen tudjuk azt, hogy az illető melyik szervnél szolgált, ismerjük a nevét, esetleg a rendfokozatát, nagyon szerencsés esetben a beosztását. Azt is tudjuk, hogy időnként csak néhány hétre vezényelték át a vizsgálati osztályhoz különböző egységektől. Hogy egy példát mutassak, hogy amikor meg akarjuk fogni, hogy kik voltak azok, akik az alapvallomásokot kikényszerítették a későbbi áldozatokból milyen karrierutakat kellene összefésülnünk. Van egy nyomozónk, úgy hívják, hogy Ny. Kovács Gyula. 1954-ben még a Baranya Megyei Államvédelmi Osztályon szolgált, '56-ban Borsod-Abaúj-Zemplén megyében találjuk, '57 februárjáig Miskolcon van a politikai osztályon, majd újra visszamegy Baranya megyébe és '57 márciusában, tehát egy hónappal az áthelyezés után már Pécsen Petrus József és társai ügyében ő volt a fő kihallgató. Na most, amíg ezeket, nincsenek kész életrajzok, amíg ezeket a kollégák összefésülték a különböző kinevezések, áthelyezések,

előléptetések, kitüntetési papírokból, gondolhatják, hogy ez egy rendkívüli feladat volt. Ugyanakkor azt gondolom, és ezt tapasztaltuk is, hogy az áldozatok leszármazottjaitól, hozzátartozóitól a mai napig érkeznek ilyen megkeresések. Tehát ez egyszerre mind a mai napig egy élő információs kárpótlási igényt tudunk kielégíteni, illetve a történeti kutatás számára pontos adatokat tudunk szolgáltatni.

Két példát arról, hogy milyen típusú adatok vannak ebben a per kataszterben. Direkt nem ismert személyeket választottam. Itt van például Csillag György, aki a vizsgálati alosztály vezetőjének, Gerő Tamásnak a helyettes volt, aki Gerő Tamással egyaránt 19 per előkészítésében dokumentálhatóan vett részt. Vagy pedig Csongrádi József, aki egy négy hónapos vizsgálati tanfolyammal a háta mögött lett egykori ÁVH-s őrből kihallgató. A két életútban az a közös, hogy mind a kettő, ez talán nem újdonság, '56 előtt kezdte a pályáját. Egyikőjük '45-től, a másikuk '50-től a politikai rendőrségnél, illetve az államvédelmi hatóságnál. De, ami sokkal fontosabb és sokkal izgalmasabb, hogy hogy fejezik be a pályájukat. Mind a ketten a '70-es években nyugdíjasként a Belügyminisztériumban, és azon belül is a politikai rendőrségtől szerelnek le, vagy mennek nyugdíjba középvezetőként. És ez azért nagyon fontos, mert amit általában tudunk, talán jobban ismert karrierpályák az elbocsátott légióknak idézőjelbe tett történeteit, tehát, hogy akiket '62 után a belső leszámolás keretében, a megtorlást követően tesznek ki a belügyből. Ezeket talán jobban ismerjük. Vagy ismerjük a nagy karriereket, ugye amilyen például a Rajnai Sándoré, aki a K részleg vezetőjéből lesz bukaresti vagy moszkvai nagykövet. Ezeket a történeteket tud, de a zöm történet az inkább ennek a középrétegnek a története, akik ha tetszik mondhatjuk úgy, hogy az idézőjelbe tett puhuló diktatúrának lesznek a biztos, masszív támaszai egészen a 60-as, 70-es vagy akár a 80-as évekig.

És hasonló történeteket tudunk elmondani a jogi megtorlásban, a megtorlás jogi stációiban résztvevők életpályáiról. Talán az egyik legemblematikusabb, legjobban ismert Mácsik Györgynek a története, aki ugye Mansfeld Péterre kért halálos ítéletet. Nos a Mácsik Györgyről az adatbázisunk alapján most már tudjuk, hogy 5 perben 25 vádlottal szemben javasolta a legsúlyosabb büntetés kiszabását, 21-et ki is végeztek. De amit talán nem tudnak az itt ülők, hogy nem csak Mansfeld Péter, akire fiatalkorúként halált kért Mácsik, hanem például a Fánicsik György perben a kiskorú Deák Gáborra és Gyűrű Andrássra is. Nem rajta múlt, hogy ezeket az embereket, ezeket a fiatalokat nem végezték ki. Mácsik nagyon sok

társához hasonlóan '45-től a rendőrségénél szolgált, '56 novemberétől először Borsod-Abaúj-Zemplénben a megyei rendőrfőkapitány volt, így a megtorlásban rendőrként is és ügyészként is részt vett. Tehát Mácsikról találtunk olyan anyagokat, többek között például az ózdi nemzetőrök ellen lefolytatott nyomozásnak a befejezését ő írta alá rendőrként, majd aztán áthozták Budapestre és ügyészként lett talán ismertebb a megtorlásnak a rendszerében. Na most a Mácsik karrierje legalább annyira, több szempontból is érdekes, hasonlóképpen, mint a belügyeseknél nemcsak az az érdekes, hogy honnan jött, hanem az is, hogy hova megy. Illetve egy tipikus kádere azt hiszem az egyik tipikus életút minta, hogy milyen életpályák, karrierpályák folytak le vagy ragadhatóak meg az igazságügyi apparátusban.

És ehhez akkor néhány általános adatot is mondanék. A vizsgált ügyészeknek, akik részt vettek olyan ügyekben, amelyek halálos ítélettel végződtek, tehát a vizsgált ügyészeknek az átlag életkora mindössze 35 év volt, közülük egyharmada 30 éves sem volt, amikor belekerült a megtorló gépezetbe. Ezzel összefüggésben van a szakmai tapasztalatuk. Kevesebb mint 1 év, 1 éves ügyészi gyakorlata volt több mint 10%-uknak és közel egyharmaduknak kevesebb mint 2 éves ügyészi rutinja volt, és így indult olyan ügyekben, amelyek aztán végül is halálos ítélettel végződtek. Egynegyedüknek más jogi területen sem volt tapasztalata '56 előtt.

Hasonlóképpen fontos összefüggésekre mutatnak rá a végzettségi mutatók is. Nem részletezek minden adatot. 42%-uk a megtorlás kezdetén nem rendelkezett egyetemi végzettséggel, csupán a bírói-ügyészi akadémiát járták ki, ahogy ezt ugye Mácsik György is tette. És egy másik adat, hogy a legsúlyosabb büntetőügyekben eljáró ügyészeknek közel kétharmada már a rendszer saját neveltje volt. Tehát vagy '45 és '56 között végzett egyetemet, vagy pedig bírói és ügyészi akadémiát. De hát java részük úgy végezte ugye a bírói-ügyészi akadémiát és a vádat képviselte a megtorlások során, hogy közben egyetemre is járt. Ez nem egy esetben benne van a jellemzésükben, hogy nehéz a két feladatot összeegyeztetni.

De a vizsgált karriereknek legalább ilyen sűrűsödési pontját képezik a belügyi és az államvédelmi múlt az ügyészek garnitúrájában, és akkor itt nemcsak Béres Miklósról érdemes utalni, vagy akár ugye Szénási Gézára, hanem mondjuk például talán kevesebben tudják, hogy a Tóth Ilona per ügyésze, Molnár György is 45-ben a politikai rendőrségnél kezdte a karrierjét. Belőlük lesznek a politikai ügyészek és közülük találhatóak a legfiatalabb káderek. Megint csak egy példa, Grátz Endre, aki Győr megyei politikai ügyészként a Földes Gábor és társai ügyben

képviselte a vádat 1957-ben, összesen 25 éves volt és kért halálos ítéletet Földes Gáborra, Tihanyi Árpádra vagy éppen Gulyás Lajosra.

Ha az ő '56 vagy '63 utáni karrierpályáikat vizsgáljuk nagyon hasonló pályaképek rajzolódnak ki, mint a belügyes kollégáik esetében, tehát a zöm bennmarad az apparátusban. Hihetetlen érdekesek a fegyelmi ügyek is. Lehet a honlapot böngészni és rendkívül érdekes adatokat lehet találni.

Időnk lejárt, néhány életrajzot itt még felvillantottam a bírói pályaképekből.

Amire még kitérnék, ami ennek a kutatásnak talán a legnagyobb újdonsága volt a laikus bírák, népbírák, népi és katonai ülnökök a kérdése. Hát itt módszertanilag életrajzok, karrierpályák összegyűjtése szempontjából legalább olyan, ha nem nagyobb nehézséggel álltak a kutatók szemben, mint a belügyes kollégák, a belügyeseknek az esetében. Itt a Kucsera László példáját vettem elő, aki nem csak azért érdekes, mert 46-tól már vezető államvédelmi tiszt volt, sőt a kémelhárítás irányítója is, hanem azért, mert október 26-án Miskolcon ő volt, amikor a sortüzet levezényelték a rendőrfőkapitány, aki aztán elmenekül a városból, hogy 57-ben a politikai rendőrség operatív osztályának vezetőjeként visszatérjen és ezzel párhuzamosan, tehát egyszerre volt a politikai rendőrség aktív állományú tisztje, majd párhuzamosan a Legfelsőbb Bíróság katonai ülnöke és 3 perben 7 végrehajtott halálos ítélet fűződik a nevéhez.

No ezek azok a pályaképek, amikből rendszerszerűen is kirajzolódhat nekünk nemcsak a megtorlás, hanem már a Kádár-rendszer zömének szürkeállományának, szürke zónájának egy új történeti szociológiai pályaképe.

Ez az, amivel eddig végeztünk és akkor most mi áll előttünk. Részben a nagyidős pereknek a felkutatása, körülbelül 1200 olyan emberről tudunk, aki ebbe a körbe tartozik és ami miatt ma itt vagyunk az pedig a 45. utáni törvénysértő pereknek a hasonló, szisztematikus feltárása. Hogy ez milyen nehézségekkel jár, hogy itt a politikai köztörvényes háborús és népellenes ügyek, gyűjtogatások és egyéb, a klasszikus törvénysértő pereknek a vizsgálata, szétszalazása, az ebben eljáró személyek körének a feltárása és egyáltalán annak a meghatározása, hogy mely pereket kell vizsgálnunk, egyáltalán kik volt halálra ítélve, hogy ez milyen nehézségekkel jár, erről Zinner Tibor fog az előadásában beszámolni és ezt követően a kollégáink néhány nagy ügýtípuson keresztül szeretnék bemutatni Önöknek azt, hogy milyen módszertani forrás

kritikai kérdéseink vannak, hogy honnan indulunk, mi az amit már tudunk és remélhetően egyszer majd egy hasonlóan kész adatbázissal fogjuk tudni mind az információs kárpótlás, az egykori áldozatok családtagjainak információs kárpótlását és a történeti kutatást egyaránt szolgálni.

Köszönöm szépen a megtisztelő figyelmüket!